

Ársfundur Byggðastofnunar 2006

Á síðast liðnu þingi var lagt fram öðru sinni frumvarp til laga um opinberan stuðning við tæknirannsóknir, nýsköpun og atvinnuþróun. Markmið frumvarpsins var að samræma allt það stuðningskerfi nýsköpunar og atvinnuþróunar sem unnið er á vegum iðnaðar- og viðskiptaráðuneytisins með því að sameina starfsemi þriggja stofnana, Byggðastofnunar, Iðntæknistofnunar og Rannsóknarstofnunar byggingariðnaðarins í eina stofnun, Nýsköpunarmiðstöð Íslands. Eins og kunnugt er náði þetta frumvarp ekki fram að ganga. Í umsögn iðnaðarnefndar Alþingis kemur fram að nefndin telur að starfsemi Byggðastofnunar eigi ekki nægilega vel heima með starfsemi Rannsóknastofnunar byggingariðnaðarins og Iðntæknistofnunar, þótt vissulega séu margir snertifletir með þeim.

Hið opinbera stuðningskerfi við atvinnulífið er býsna margbreytilegt og tekur mið af mörgum og mismunandi þörfum einstakra greina atvinnulífsins sem og af staðbundnum aðstæðum ólíkra byggðarlaga í landinu. Til þess að slíkt stuðningskerfi geti þjónað tilgangi sínum þarf það að vera í stöðugri þróun og fylgja eftir þeim breytingum sem eiga sér stað í atvinnu- og búsetuháttum hverju sinni.

Þótt frumvarp þetta hafi ekki náð fram að ganga eru engu að síður afar gagnleg og góð markmið sem mikilvægt er að ná fram að ganga á næstu misserum. Flest þessara markmiða falla vel að hlutverki og starfsemi Byggðastofnunar sem miðstöð þekkingar og aflvaka atvinnu- og byggðapróunar í landinu. Aðalatriðið er ekki hvers konar form stofnunar er utan um starfsemina, heldu skiptir mestu sú þjónusta sem veitt er og hvernig hún er veitt. Í samræmi við byggðaáætlun fyrir árin 2006-2009 hlýtur því að vera forgangsverkefni stjórnvalda á næstunni að efla starfsemi Byggðastofnunar til þess að starfa í anda þeirra markmiða sem sett eru fram í frumvarpinu sem og skilgreinds hlutverks stofnunarinnar lögum samkvæmt.

Markmiðin sem hér um ræðir lúta fyrst og fremst að því að atvinnuþróunarstarfið verði eftt um allt land m.a. með sérstökum þekkingarsetrum sem byggð verði upp og rekin í nánnum tengslum við háskólastofnanir og aðra aðila sem starfa á viðkomandi svæðum. Þessi hugmyndafræði er nátengd þeirri hugmyndafræði sem þeir vaxtarsamningar, sem gerðir hafa verið verið, byggja á, þ.e. að nýta og samhæfa þá styrkleika sem einstök svæði búa yfir, hvort sem þeir felast í atvinnufyrirtækjum, opinberum stofnunum svo sem skólastofnunum, hagsmunasamtökum af ýmsu tagi og ekki síst einstaklingunum sjálfum, til að efla og styrkja nærumhverfið. Með samvinnu og samþættingu af þessu tagi er líkleggra en ella að skapa megi ný og fjölbreytileg störf sem krefjast menntunar og þekkingar af ýmsum toga. Slíkt markmið fela augljóslega í sér verulega aukin tækifæri til að efla það starf sem þegar er til staðar og jafnframt til nýrra vinnubragða og nálgunar í atvinnu- og byggðapróun sem leiða munu til meiri margbreytileika í atvinnulífinu sem og fleiri starfa þar sem þeirra er þörf.

Það er skýr vilji löggjafans að Bygðastofnun starfi áfram á eigin forsendum að þeim verkefnum sem henni eru falin lögum samkvæmt. Það er jafnframt skýr vilji löggjafans að stofnunin verði eflað og að henni verði tryggðir fjármunir í fjárlögum til þess að sinna lögbundnu hlutverki sínu. Þrátt fyrir þennan skýra vilja löggjafans er því ekki að neita að á undanförunum misserum hefur mér á stundum virst sem framkvæmdavaldið hafi haft tilburði til fara aðrar leiðir en löggjafinn hefur ákveðið. Fyrir það starf sem Bygðastofnun hefur með höndum er öll slík misvísun afar óheppileg og hefur skapað óþarfa óvissu um framtíð hennar. Eðli málsins samkvæmt hafa menn mjög ólíkar skoðanir og oft á tíðum sterkar skoðanir á réttmæti stofnunar eins og Bygðastofnunar. Ekki síst vegna þess er gríðarlega mikilvægt að stofnunin lúti sterkri og skýrri pólitískri forystu og að allir þeir fjölmörgu starfsmenn framkvæmdavaldsins sem að málum koma, bæði í stefnumótun og allri framkvæmd, tali einum rómi og séu meðvitaðir um vilja löggjafans.

Nú, þegar Alþingi hefur ákveðið að efla Bygðastofnun með auknum fjárframlögum og gera henni að öðru leyti kleift að starfa áfram á þeim grunni sem hún hefur gert á undanförunum árum og sem lög um stofnunina kveða á um, er það mín einlæg ósk að allir þeir sem hlut eiga að máli gangi sameinaðir til þess verks að efla stofnunina í þeim anda sem ég gat um hér að framan.

Á milli verðmætasköpunar og þróunar búsetu er mikilvægt samhengi. Verðmætasköpunin á sér stað í gegn um samhangandi keðju ólíkra þátta, þar sem þekking, hugvit, útsjónarsemi og dugnaður einstaklinganna eru ráðandi þættir. Til að nýta sem best þennan mannauð og þau tækifæri sem felast í staðbundnum aðstæðum á hverju svæði fyrir sig er mikilvægt að skapa breiða samstöðu og samvinnu allra þeirra aðila sem starfa á viðkomandi svæðum, hvort sem er á hinu pólitíska sviði eða meðal fyrirtækja, stofnana og einstaklinga. Það er þjóðinni sem heild afar mikilvægt að nýta vel öll þau tækifæri sem landsbyggðin jafnt sem höfuðborgarsvæðið hefur upp á að bjóða. Þannig sköpum við þann fjölbreytileika sem er undirstaða velferðar íbúanna og þannig gerum við okkur gildandi í alþjóðlegu samstarfi.

Allar kannanir í hinum vestræna heimi benda til þess að hugvit og reynsla kvenna sé afar vannýtt auðlind til nýsköpunar og atvinnuþróunar. Ísland er engin undantekning í þessu efni. Ýmis sértæk úrræði hafi litið dagsins ljós á undanförunum árum, sem öll miða að því að auka atvinnusköpun kvenna og auðvelda konum að stofna og reka fyrirtæki. Þrátt fyrir góða viðleitni í þessum efnum virðist lítt miða fram á veg og konur eru enn í miklum minnihluta þeirra einstaklinga sem finna hugmyndum sínum og reynslu farveg í sjálfstæðum atvinnurekstri. Þetta hlýtur að vera okkur mikið áhyggjuefni, ekki síst á landsbyggðinni, þar sem atvinnulífið er oft einhæfara en í þéttbýlinu og mikil þörf á að skapa fjölbreytni sem laðar að sér fólk með ólíka menntun og mismunandi reynslu í farteskinu. Ástæður þessarar stöðu hafa nokkuð verið rannsakaðar og eru að talsverðu leyti þekktar. Þær eru hvoru tveggja af fjárhagslegum og menningarlegum toga. Okkur Íslendingum hefur hins vegar ekki lánast nógu vel að snúa þessu til betri vegar og skapa það félagslega og menningarlega umhverfi sem hvetur konur til að hasla sér völl sem sjálfstæðir atvinnurekendur né heldur umbreyta stuðningskerfinu og aðlaga það þannig að

Það laði til sín fleiri konur sem tilbúnar eru að hefja atvinnurekstur. Eitt af forgangsverkefnum Bygðastofnunar á næstu misserum tel ég að eigi að vera að leita leiða til að hvetja konur og hjálpa þeim til að hasla sér völl í atvinnulífinu á eigin forsendum með það að markmiði að skapa fleiri og fjölbreyttari störf og treysta þannig grundvöll búsetu í hinum dreifðu byggðum. Í slíku átaki felst m.a. að gera sérstaka könnun á því hvernig stuðningskerfi íslensks atvinnulífs þjónar hinum ýmsu hópum samfélagsins, skoða hvort það sé eitthvað í sjálfu skipulagi og uppbyggingu stuðningskerfisins sem fælir konur frá því að sækja þangað eftir ráðgjöf, aðstoð og fjármagni. Í kjölfarið er svo mikilvægt að stoðkerfið sé aðlagð að niðurstöðum slíkrar skoðunar.

Það er stundum sagt að heimurinn fari síminnkandi og víst er að Ísland er ekki eyland nema í landfræðilegum skilningi, heldur þvert á móti hluti af alþjóðasamfélaginu og tekur fullan þátt í samstarfi á þeim vettvangi. Þessi alþjóðavæðing er fyrst og fremst tækifæri til framfara. Hún er farvegur til þess að koma hugviti, þekkingu og reynslu sem Íslendingar búa yfir á framfæri við umheiminn. Hún er líka farvegur fyrir okkur Íslendinga að sækja okkur nýja sýn, reynslu og þekkingu til að færa heim og umbreyta í ný tækifæri til nýrrar sóknar á öllum sviðum samfélagsins. Alþjóðlegt samstarf er ekki bara tækifæri fyrir höfuðborgina. Það er ekki síður mikilvægt fyrir fyrirtæki, stofnanir, samtök og einstaklinga á landsbyggðinni að gera sig gildandi í samstarfi þjóða í milli þar sem margir ólíkir aðilar koma saman og miðla af sínum brunni. Í slíku alþjóðlegu samstarfi felast líka áskoranir um að gera enn betur, auka enn frekar við þekkingu sína, víðsýni og þroska og láta gott af sér leiða fyrir umhverfi sitt.

Á undanförunum árum hefur flutt hingað til lands mikill fjöldi útlendinga til lengri eða skemmri tíma í þeim tilgangi að taka þátt í þeim fjölmörgu verkefnum sem íslenskt atvinnulíf hefur tekist á hendur. Þessi hópur nýrra Íslendinga og þeirra sem aðeins staldra stutt við, hefur fært okkur ný viðfangsefni og jafnframt nýja sýn á okkur sjálf og umheiminn. Við þurfum í auknum mæli að taka tillit til þessarar nýju stöðu þegar við hugum að byggðunum í landinu og því atvinnulífi sem við viljum byggja upp til framtíðar. Það er enginn vafi að ef vel er að staðið geta þessir nýju Íslendingar fært okkur mikilsverða þekkingu og reynslu sem við eigum að nýta í þágu okkar allra. Við eigum að búa svo um að aðlögun þeirra sem vilja setjast að í okkar landi sé jákvæð og hvetjandi. Þannig nýtum við best mannaúðinn sem í þessu fólki býr.

Svo virðist sem hugtökin byggðastefna og byggðaaðgerðir hafi á sér neikvæða ímynd hjá hluta þjóðarinnar. Sé svo þá er það hlutverk okkar, sem störfum á þessum vettvangi, að snúa þeirri ímynd við. Það er afar mikilvægt að ítreka að það er ekki séríslenskt fyrirbæri að hið opinbera vinni að styrkingu þeirra byggða sem verst verða úti í breytingum á atvinnuháttum og búsetu, miklu heldur er það stefna stjórnvalda í öllum hinum vestræna heimi og þykir sjálfsögð og eðlileg. Slík stefna byggir á þeim jákvæða grunni að hinar dreifðu byggðir búi yfir mikilvægum menningarlegur, félagslegum og fjárhagslegum auði sem sé þjóðinni sem heild afar mikilvægur. Við Íslendingar eigum því að sameinast um að sporna við þessari neikvæðu ímynd. Við eigum líka að úthýsa þeirri klisju, að landsbyggðin lúti öðrum lögmaðlum en höfuðborgarsvæðið hvað varðar skilyrði fyrir öflugum og góðu atvinnu- og mannlífi. Hagsmunir okkar allra felast í að byggðirnar

hringinn í kringum landið séu samkeppnishæfar og sjálfbærar og veiti íbúum raunverulegt val um búsetu.

Að fenginni niðurstöðu í frumvarp það sem getið er um hér í upphafi er okkur ekkert að vanbúnaði að framfylgja einu af þremur meginatriðum byggðaaætlunar sem er að efla Byggðastofnun og gera henni klefit með framlögum í fjárlögum að sinna mikilvægum verkefnum á svið byggðamála. Það er nú sem aldrei fyrr mikilvægt að skapa víðtæka sátt um starfsemi stofnunarinnar, skapa víðtæka sátt um að hinar dreifðu byggðir njóti sannmælis og sanngirni í skiptingu opinberra gæða. Þannig er hagsmunum okkar best borgið, þannig styrkjum við innviðina og þannig verðum við Íslendingar enn hæfari til að takast á við örar samfélagslegar breytingar.